



Handläggare: Lars Strand  
Telefon: 508 36 205

Till  
Äldrenämnden  
den 15 december 2009

## Brott mot äldre

### Äldreförvaltningens förslag till beslut

1. Äldrenämnden godkänner äldreförvaltningens rapport
2. Äldrenämnden överlämnar tjänsteutlåtandet till stadsdelsnämnderna och stadsdelsnämndernas pensionärsråd och handikappråd

Gunnel Rohlin  
Direktör

### Sammanfattning

I kommunfullmäktiges budget 2009 fick äldrenämnden i uppdrag att ta fram förslag på hur staden kan agera för att minska antalet brott som begås mot äldreomsorgstagare. I äldrenämndens verksamhetsplan vidgades uppdraget till att avse brott mot äldre och stöd till äldre brottsoffer.

Äldreförvaltningen har i samarbete med polismyndigheten i Stockholms län m.fl. producerat en broschyr som riktar sig till de äldre själva om att skydda sig och om vad man gör om man ändå drabbas av brott. Broschyren sprids genom pensionärsorganisationerna och stadsdelsförvaltningarna. Ett seminarium för äldreomsorgens chefer har genomförts och fler planeras under år 2010 om brottsförebyggande arbete och stöd till brottsoffer. I bilaga till detta tjänsteutlåtande finns råd och tips om vad stadsdelsförvaltningarna kan göra i linje med stadens reviderade brottsförebyggande program.

## Bakgrund

I kommunfullmäktiges budget 2009 fick äldrenämnden i uppdrag att ta fram förslag på hur staden kan agera för att minska antalet brott som begås mot äldreomsorgstagare. Följande inriktning för projektet har angivits i äldrenämndens verksamhetsplan för år 2009:

Försvåra genomförandet av brott  
Lindring av brottets skadeverkningar  
Ökad trygghet i bostädernas närområden

Uppdraget vidgades således till att avse brott mot äldre och inte enbart äldreomsorgstagare. Äldreförvaltningen förklarade i verksamhetsplanen att avsikten var att i samråd med polisen, brottsförebyggande rådet, åklagarmyndigheten och representanter för stadsdelsförvaltningarna utarbeta en handbok för lokalt brottsförebyggande arbete när det gäller äldreomsorgstagare. Erfarenheterna från de lokala brottsförebyggande råd, där stadsdelsförvaltningarna ingår, skulle tas tillvara.

Syftet har även sin bakgrund i gällande rätt. Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp (socialtjänstlagen 5 kap 11 §).

## Ärendet

### Brottsstatistik

Den nationella brottsstatistiken särredovisar inte brott mot äldre. För detta projekts räkning har emellertid länspolisen tagit fram sådan statistik för år 2008 i Stockholms län. Under år 2008 registrerades anmälningar från 16 669 målsägande i åldern 65–99 år. Dessa anmälningar utgjorde fem procent av alla anmälningar medan personer i åldern 65–99 år utgjorde 14 procent av befolkningen. Av de målsägande var 51 procent kvinnor och 49 procent män. Bland de äldsta, de över 80 år, anmälades ännu färre brott. Andelen kvinnor av de över 80 år som anmälde var 65 procent.

City var det polismästardistrikt som hade flest brott mot äldre, 4 332. I Söderort anmälades 2 526 brott och i Västerort 1 374.

Brott mot förmögenhet svarade för 87 procent. Typiska brott mot äldre, dvs. med höga andelar äldre målsägande, är framför allt stöld utan inbrott i bostad och fickstöld.

Den fullständiga redovisningen biläggs.

### Trygghetsundersökningar

Den nationella *trygghetsundersökningen* (NTU) kartlägger den svenska befolkningens (16-79 år) utsatthet för brott. Enligt NTU 2008 utsattes en fjärdedel av befolkningen för brott under år 2007. Ungefär var tjugofemte person uppger att de utsatts för hot eller trakasserier. Tre procent har utsatts för misshandel. Sexualbrott och personrån är minst vanliga. Endast en fjärdedel av de brott som rapporterades i trygghetsundersökningen hade anmälts till polisen.

Stockholms stads stadsövergripande *trygghetsmätning 2008* vände sig till ett urval av invånare över 18 år utan övre åldersgräns. Av de över 75 år är 17,2 % av kvinnorna och 12,4% av männen oroliga för att utsättas för inbrott i bostaden. 27,9 % av kvinnorna och 17,7 % av männen känner sig otrygga i området där de bor eller går inte ut sent på kvällen på grund av oro för att utsättas för brott.

Stockholms trygghetsundersökning visar att 0,4 % av männen och 0,2 % av kvinnorna över 75 år har varit utsatta för misshandel under de senaste 12 månaderna. Av kvinnorna i åldrarna 65-74 år upplever 64,9 % problem med mörka områden och dålig belysning i bostadsområdet. 27,9 % av kvinnorna över 75 år går inte ut sent på kvällen området där de bor p.g.a. oro att utsättas för brott. 4,8 % av kvinnorna över 75 år oroar sig för att utsättas för brott i hemmet. Motsvarande andel för männen är 3,3 %. Ännu fler är oroliga för att utsättas för inbrott i bostaden, 21 % av kvinnorna 65-74 år och 17,2 % för kvinnorna över 75 år. Andelen för männen är något lägre. Oron för sexuella trakasserier eller våldtäkt är däremot mycket låg i dessa åldersgrupper.

I en undersökning i Umeå som Brottsoffermyndigheten publicerade år 2001 framkom bl.a. att många äldre lider av bestående rädsla till följd av våld som de utsattes för före 65 års ålder.

### Våld mot äldre

Av de brott mot äldre som år 2008 registrerades hos polisen var 11 procent (1 995 brott) brott mot person. Ofredande var vanligast därefter misshandel (448 brott). I drygt hälften av fallen var brottsoffret en man. Det anmälades 15 fall av grov kvinnofridskränkning och 51 sexualbrott. Dessa brott mot äldre är alltså betydligt ovanligare än egendomsbrotten.

Man antar emellertid att det finns ett stort mörkertal. Anledningen att brott inte anmäls kan vara att för en del som drabbas kan det upplevas som skuldbelagt, för

andra är det ett tabubelagt område som man vill tysta ned eller av diskretionsskäl inte låtsas om.

Emellertid visar inte heller Stockholms stads trygghetsundersökning att våld i nära relationer är något som många oroar sig för. Det man oroar sig mest för är mörka områden och dålig belysning i bostadsområdet. Av kvinnor i åldrarna 65-74 år upplever 17,7 procent problem med att kvinnor antastas i sitt bostadsområde. Andelen är lägre för de äldsta. Därefter oroar man sig för att för inbrott i bostaden. Av trygghetsundersökningen framkommer också att oron bland de äldre är ungefär lika i stadsdelsområdena som i staden som helhet.

I en undersökning i Göteborg år 2004, på ett litet urval av äldreomsorgstagare och funktionshindrade, "De sista ljuva åren", fann man att 30 % av kvinnorna och 24 % av männen hade blivit utsatta för våld. Av dessa var 89 % över 65 år. I denna undersökning definieras även "försummelse" som våld. Det är också det vanligaste våld som dessa personer har varit utsatta för. Näst vanligast är hot och trakasserier, följt av ekonomiska övergrepp.

En avhandling vid medicinska fakulteten vid Umeå universitet 2008 tar upp våld i särskilda boenden för äldre. När involverade vårdare beskrev interaktionerna så berättade de enligt avhandlingen om ömsesidiga missförstånd, om ömsesidiga personliga kränkningar och om acceptans av våld i arbetet. Det framstod som rimligt att betrakta de involverade parterna som både offer och förövare.

I syfte att öka kunskapen om i vilken utsträckning brott mot äldre förekommer och påverkar deras hälsa pågår med EU-stöd ett projekt i städer i sju länder. Personer i åldrarna 60-84 år intervjuas. I Stockholm leds projektet från institutionen för folkhälsovetenskap vid Karolinska institutet. Projektets hemsida har adressen [www.abuel.org](http://www.abuel.org)

## **Ärendets beredning**

Arbetet har lagts upp enligt en projektplan. I styrgruppen har ingått representanter för äldreförvaltningen, länspolisen i Stockholm, Brottsofferjourernas regionråd, Micasa fastigheter i Stockholm AB samt Kungsholmens stadsdelsförvaltning och Farsta stadsdelsförvaltning. Brottsförebyggande rådet har inte svarat på inbjudan och åklagarmyndigheten har förklarat sig kunna medverka endast som rådgivare.

Till styrgruppen har knutits en referensgrupp med representanter från kommunstyrelsens pensionärsråd och äldrenämndens handikappråd. Representanter för Pensionärernas riksorganisation (PRO), Sveriges pensionärsförbund (SPF), Riksför-

bundet pensionärsgemenskap (RPG), Astma- och allergiförbundet samt Föreningen Hjärt- och Lungsjuka i Stockholm (FHLIS) har ingått. Samråd har ägt rum med Precens inom socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen. Kontakt har även tagits med Precens kontaktpersoner för lokala brottsförebyggande råd. Förvaltningsgruppen har behandlat ärendet den 9 december 2009. Kommunstyrelsens pensionärsråd och äldrenämndens handikappråd har tagit del av ärendet den 8 december 2009.

Parallellt driver länskriminalpolisen tillsammans med polisens volontärverksamhet och åldringsbrottgruppen i Söderort ett projekt där volontärer ska hjälpa polisen med information och stöd till äldre som utsatts för olika integritetskränkande brott. Volontärernas insatser kommer att vara brottsofferstödjande men också brottsförebyggande. I samarbete med Farsta stadsdelsförvaltning utvecklas samarbetsrutiner. Volontärerna ska också vara en länk till andra brottsofferstödjande frivilliga verksamheter som t.ex. Brottsofferjouren. Projektet är ett pilotprojekt vars erfarenheter ska spridas till andra orter och annan volontärverksamhet.

### **Äldreförvaltningens synpunkter och förslag**

Inom länspolisen finns förslag om att bilda en särskild grupp som handläggare vissa brott mot äldre. Det bör leda till mer effektiva insatser mot brott och när det gäller stödet till brottsoffer.

Kommunfullmäktiga beslutade den 28 september 2009 om en revidering av Stockholms stads brottsförebyggande program. Programmet anger som övergripande mål för det brottsförebyggande arbetet

#### ***Att minska antalet brott och öka tryggheten***

Stadens nämnder och bolag ska utifrån detta mål och med hänsyn till interna behov och prioriteringar utforma aktiviteter och formulera indikatorer för uppföljning inom sina respektive verksamhetsområden. Uppföljning av arbetet ska ske genom stadens integrerade system för ledning och styrning (ILS). I första hand ska insatser riktade för att stödja och hjälpa barn, ungdomar, äldre, personer med funktionsnedsättning och brottsoffer väljas.

Äldreförvaltningen föreslår följande övergripande mål när det gäller äldre

- Antalet brott mot äldre minskar
- Andelen otrygga äldre personer minskar i nästa trygghetsundersökning

Enligt stadens brottsförebyggande program ska följande fem grupper av aktiviteter tas under övervägande.

1. Stärk formell och informell social kontroll
2. Minska brottsbenägenheten
3. Försvåra genomförandet av brott
4. Lindra brottens skadeverkningar
5. Minska obefogad rädsla för brott

#### *Stärk formell och informell social kontroll samt minska brottsbenägenheten*

De exempel som i programmet anges under punkterna 1 och 2 tar främst sikte på insatser som kan göras i närområdet för att minska brottsbenägenheten hos personer som bor i samma område. Det är sådant arbete som redan bedrivs av de lokala brottsförebyggande råden i stadsdelsområdena. Detta arbete är värdefullt även för de äldre, det kan t.ex. minska risken för väskryckningar. Äldreförvaltningen anser att brottsförebyggande åtgärder för gruppen äldre på lämpligt sätt kan belysas av de lokala brottsförebyggande råden och de lokala pensionärsråden.

#### *Försvåra genomförandet av brott*

De exempel som anges i stadens brottsförebyggande program tar sikte främst på åtgärder i närmiljön. Generella brottsförebyggande åtgärder som grannsamverkan, bättre belysning och borttagande av buskage, säkrare källarkontor och kodlås gynnar enligt äldreförvaltningens mening alla boende i ordinärt boende. De lokala brottsförebyggande råden tar ofta initiativ till sådana åtgärder. De äldres synpunkter bör enligt äldreförvaltningens uppfattning tas tillvara.

Särskilt med tanke på äldre har detta projekt genomfört följande.

- Tagit fram en broschyr om hur äldre personer kan skydda sig mot brott och vad man gör om man likväl drabbas. Broschyren distribueras till stadsdelsförvaltningarna, polisstationer och pensionärsorganisationer.
- Distribuerat ett studiematerial från Örebro kommun om hur man skyddar sig mot brott och andra skador och en broschyr från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap om säkerhet i vardagen, tips och råd på äldre dar, till stadsdelsförvaltningarna och pensionärsorganisationerna
- Information till enskilda utförare om brottsförebyggande arbete
- Information till äldreomsorgscheferna
- Micasa uppdaterar successivt sitt säkerhetsprogram. I samband med underhållsarbeten i äldreboenden vidtar Micasa brottsförebyggande tekniska åtgärder.

Tillsammans med två stadsdelar deltar Stockholms äldre- och handikappjour i ett projekt med nyckelfri hemtjänst. Projektet går ut på att hemtjänstpersonalen ska genom en kod på mobiltelefonen ges behörighet till tillträde till den äldres lägenhet i de fall hemtjänsten ska komma in och den äldre inte kan öppna själv. Härigenom minskar risken för att nycklar kommer i orätta händer.

Äldreförvaltningen avser vidare att utöka informationen på [www.stockholm.se](http://www.stockholm.se) om hur man förebygger brott.

### Personalfrågor

Projektet har övervägt möjligheterna att kontrollera arbetssökande mot uppgifter från kriminalregistret, men avstår från att föreslå detta. Anledningen är dels att Brottsförebyggande rådet inte anser att en sådan metod är verkningsfull, dels att en statlig utredning är emot sådana åtgärder. Inte desto mindre är det angeläget att stadsdelsförvaltningarna och andra utförare noggrant kontrollerar vilken personal som anställs i äldreomsorgen.

Enligt stadens äldreplan 2007-2011 ska de medarbetare som arbetar direkt med de äldre ha fotolegitimation och namnskylt. Genom stadsdelsförvaltningens internkontrollplan ska rutinerna för bank- postärenden säkras. Regler för gåvor och testamenten finns i "Om mutor och jäv", en vägledning för offentligt anställda utgiven av finansdepartementet och Sveriges Kommuner och Landsting. Alla förvaltningar har rutiner för att motverka våld mellan personal och brukare.

### *Lindra brottens skadeverkningar*

Projektet anordnade i november ett seminarium för äldreomsorgens chefer om stöd till brottsoffer. Ytterligare seminarier och information till såväl den kommunala verksamheten som till privata utförare planeras under 2010.

Stockholms äldre- och handikappjour anger i sin handbok bl.a. att när det handlar om misshandel av enskild person eller stöld så uppmanas den enskilde eller anhörig att göra polisanmälan.

Äldreförvaltningen avser att samråda med Äldre direkt om vilka rutiner som tillämpas där när de får kännedom om brott och inbjuda handläggarna där till seminarier och information.

Inom staden pågår ett projekt med uppdrag att utforma en stadsövergripande webbtjänst för synpunkts- och klagomålshantering. Projektet ska även utreda och hantera rapportering inom Lex Sarah och Lex Maria. Projektet pågår januari må-

nad ut 2010. Anmälningarna enligt Lex Sarah har generellt sett ökat, vilket enligt äldreförvaltningens bedömning beror på utvecklade rutiner, snarare än på att missförhållanden som ska anmälas har ökat.

Det är enligt äldreförvaltningens och polisens uppfattning önskvärt att allt som kan underlätta en polisutredning finns dokumenterat. Kända brott, liksom ev. tecken på hot och våld, ska dokumenteras som händelser av vikt i journalanteckningar i Parasol respektive i de dokumentationssystem som används av de privata utförare som inte använder Parasol. Äldreförvaltningen kommer att i samarbete med stadsledningskontorets juridiska avdelning se över riktlinjerna för dokumentation för en ev. komplettering.

Utförarenheter bör ha riktlinjer för hur medarbetare ska agera om de upptäcker eller misstänker brott mot äldreomsorgstagare. Riktlinjerna bör stödja medarbetarna i att våga fråga om de lägger märke till exempelvis blåmärken. Det bör finnas möjlighet att rådfråga en chef om medarbetaren är rådvill. Om personen bekräftar att ett brott har blivit begånget bör verksamheten kunna informera om vilken hjälp som finns att få och att det är önskvärt att göra en polisanmälan. Personal bör kunna följa med till polisen eller be polisen komma hem och ta upp en anmälan. Det stöd som ska ges ska styras av den individuella personens önskemål. Verksamhetsansvarig kan göra polisanmälan för en enskildes räkning om det finns ett informerat samtycket till att sekretessen bryts. Det är bara vid brott som kan leda till fängelse i minst ett år som verksamheten kan ta över och göra polisanmälan mot den enskildes önskemål. Riktlinjerna bör också ta upp hur man ska bemöta anhöriga.

### *Minska obefogad rädsla för brott*

Äldreförvaltningen förutsätter att stadsdelsförvaltningarna och de privata utförarna har rutiner som innebär att de äldre med hemtjänst alltid vet vid vilken tidpunkt hjälpen kan väntas och om tiden ändras. Vidare förutsätter äldreförvaltningen säkra rutiner för nyckelhantering och att det finns regler för vad personalen ska göra om hjälptagaren inte öppnar eller är försvunnen.

### Uppföljning

I stadens brottsförebyggande program följs anmälda brott upp med brottsförebyggande rådets statistik som källa. Denna särredovisar emellertid inte brott mot äldre. Äldreförvaltningen avser att i samarbete med länspolisen årligen följa upp antalet anmälda brott mot äldre personer. Utvecklingen av samarbetet mellan polisen



och äldreomsorgen i stadsdelarna kommer att följas upp genom rapporten från länspolisens volontärprojekt.

Projektets styrgrupp följer under år 2010 upp effekterna av seminarier och information

Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen genomför årligen trygghetsundersökningen så att trender över tid och även inom stadsdelsområden kan utläsas.

Inom stadens ledning och styrning (ILS) finns år 2010 denna indikator:

- ✓ Andel invånare som känner oro för att utsättas för brott

### **Bilagor**

1. Råd och tips till stadsdelsförvaltningarna
2. Frågans tidigare behandling
3. Brotts mot äldre i anmälningar till polisen i Stockholms län 2008
4. Stockholms stads brottsförebyggande program

## Bilaga 1

### Projektets råd och tips till stadsdelsförvaltningarnas arbete med brottsförebyggande program

1. Informera äldre om hur de kan skydda sig mot brott med stöd av broschyren "Öka tryggheten" på olika språk
2. Verka för att brott mot äldre uppmärksammas i de lokala brottsförebyggande råden
3. Utveckla stöd till äldre brottsoffer i samarbete med polisen och dess volontärer. Målet är att alla som drabbats av brott får besök av en polis eller en volontär. Ett pilotprojekt i Farsta under hösten 2009 blir vägledande.
4. Skapa ett kristeam för samtalsstöd till brottsoffer i samråd med polisen, brottsofferjouren och andra frivilligorganisationer, liknande Kungsholmens Värn för äldre och socialtjänstförvaltningens och polisens stödcentrum för unga brottsoffer
5. Utbilda personalen om rättsprocessen. Upprätta en checklista över vad personalen kan/bör göra när brott inträffar
6. Utbilda personalen hur de kan stödja äldre som drabbats av brott att göra en polisanmälan och bearbeta den traumatiska upplevelsen
7. Utbilda och stöd personalen i vad man kan göra för att förhindra destruktiva relationer mellan den äldre och dennes anhöriga, med t.ex. missbruksproblem eller psykiska problem
8. Utbilda och stöd personalen i vad man kan göra för att lösa konflikter mellan boende i äldreboenden.
9. Ha beredskap för att en våldsdrabbad kan behöva skyddat boende
10. Ordna informationsmöten och ge adekvat information om riskerna samt hur man kan skydda sig
11. Gå gemensamt med förvaltaren systematisk igenom bostadshusen och parkeringar vad gäller förvaltningsrutiner, belysning, skyltning och skalskydd, samt säkerheten i hissar och entréer
12. Sätt upp anslag om telefonnummer till polisen och/eller stadsdelsförvaltningens brottsförebyggande samordnare